

Uppvärdera läraryrket i förskola och fritidshem

Argument för fler argument

Svenska facklärarförbundet

Kungsgatan 53, Box 1153, 111 81 Stockholm, tel 08-789 58 00

Svenska facklärarförbundet

Argument för fler argument

Detta studiehäfte är tänkt att användas som utgångspunkt för opinionsbildning för bättre löne- och anställningsvillkor för förskollärare och fritidspedagoger.

Det kan användas på många olika sätt som underlag för diskussion. Skriften har tagits fram av SFLs kansli i samarbete med en grupp förtroendevalda. Den har presenterats på konferenser för förtroendevalda förskollärare och fritidspedagoger i SFLs lokalavdelningar under hösten 1989.

Ta kontakt med din lokalavdelning så får du tips om hur du kan använda skriften. Meningen är att argumenten i skriften skall leda till fler argument för uppvärdering av läraryrket i förskola och fritidshem.

Uppvärdera läraryrket i förskola och fritidshem

Världens bästa förskola och fritidshem finns i Sverige. Och ändå är vi inte nöjda!

Av alla föräldrar som har sina barn i den kommunala förskolan och fritidshemmet vill 99% ha dem kvar där. De önskar inte några alternativ eller föredrar dagmamma. Än mindre drömmer kvinnorna om att få bli hemmafruar. Barnen trivs i förskolan och på fritidshemmet.

Sveriges riksdag har bestämt att alla barn ska ha rätt till en plats i förskola. Detta måste följas upp och gälla även fritidshem. Till 1991 skall en kraftig utbyggnad av förskolan vara klar. Detta skall ske samtidigt som det i Sverige är en stor brist på arbetskraft. Det är klart att det uppstår vissa problem. Personalomsättningen bland förskollärare och fritidspedagoger är dock inte större än inom andra yrkesgrupper. Att det uppmärksammas i massmedia är ett tecken på att förskola och fritidshemmet nu intar en central ställning i det svenska samhället. Alla är idag beroende av att förskola och fritidshem fungerar väl. Framsynta kommuner satsar på utbyggnad och hög kvalitet i förskola och fritidshem. De har upptäckt att det är ett bra sätt att få företag att etablera sig i kommunen.

Läraryrkena har under senare år sjunkit i status. Lärarnas löner och anställningsvillkor är för dåliga. Paradoxalt nog satsas det för närvarande enorma belopp på utbildning i Sverige. Men satsningarna hamnar inte främst i förskola, fritidshem och skola.

Betydelsen av barns och ungdomars uppväxtvillkor och utbildning måste värderas högt. Läraryrkena måste uppvärderas.

*Det är vi lärare själva som måste se till att det sker.
Det är vi själva som är de bästa opinionsbildarna.
Tanken med detta lilla studiehäfte är att förskollärare och fritidspedagoger skall kunna samlas på arbetsplatsen och samtala om innehållet för att det skall uppstå en stark opinion för satsning på förskola och fritidshem.*

Krav på uppvärdering av lärarna ställs nu av Svenska facklärarförbundet och Sveriges Lärarförbund. Arbetet med opinionsbildning inför avtalsrörelserna bedrivs av SFLs och SLs medlemmar och förtroendevalda i lokalavdelningarna. Här har varje medlem en viktig uppgift. Om 60.000 förskollärare och fritidspedagoger samtalar med 10 föräldrar var, om vikten av satsning på förskola och fritidshem, kan det leda till att en halv miljon föräldrar ställer upp för oss och våra krav. Det är ett starkt stöd i Svenska facklärarförbundets förhandlingar.

Vi skapar opinion för världens bästa yrke

Vi som är lärare i landets förskolor och fritidshem gör ett viktigt och värdefullt arbete. Över hela landet arbetar kompetenta och engagerade förskollärare och fritidspedagoger med höga ambitioner. Vi har gjort ett medvetet yrkesval — att arbeta med det viktigaste vårt samhälle har — barnen.

Det är roligt att arbeta i förskola och fritidshem — men svårt. Det är en komplicerad arbetssituation som ställer stora krav på kunskap, kompetens och personlig mognad. Att sprida kunskap om vad det innebär att arbeta med barn i förskola och fritidshem är en viktig och nödvändig uppgift som bäst kan klaras av oss själva. Det är bra med kampanjer och tidningsartiklar, utställningar, uppvaktningar och affischer — men oöverträffat är det mänskliga samtalet. Det är ett långsiktigt arbete, men det ger resultat. Vi har världens viktigaste yrke och värdet av våra insatser måste också märkas på lönen och på satsningar på förskola och fritidshem.

Vi har sedan lång tid tillbaka kämpat för att förbättra våra egna villkor och för utbyggnad och hög kvalitet i förskola och fritidshem. Utan vårt långa och envisa arbete hade det mesta sett annorlunda och sämre ut i dag.

Rätten till förskola och fritidshem skall gälla alla barn. När alla har en plats är också alla beredda att försvara och förbättra kvaliteten. Därför är utbyggnad en förutsättning för politiska beslut om hög kvalitet.

Betydelsen av barns och ungdomars uppväxtvillkor och utbildning måste värderas högt. Läraryrkens måste uppvärde-

Målen och ansvaret ger oss argumenten

I vetskap om förskolans betydelse för barn och föräldrar beslutade riksdagen 1985 att alla barn skall ha tillgång till kommunal verksamhet i daghem, deltidsgrupp eller öppen förskola, senast år 1991. Detta är en av 1900-talets viktigaste utbildningspolitiska reformer. Sverige är unikt med detta beslut. Ingen annanstans i världen har föräldrar och barn en sådan rättighet. Pedagogiska program för förskola och fritidshem anger ramar för verksamheten.

I de pedagogiska programmen för förskola och fritidshem har samhället angivit riktlinjer för verksamheten. Målen för förskolans och fritidshemmets pedagogiska verksamhet skall vara att tillsammans med hemmen skapa möjligheter så att varje barn kan:

- Rikt och mångsidigt utveckla sina känslö- och tankemässiga tillgångar
- Utvecklas till en öppen, hänsynsfull människa med förmåga till inlevelse och till samverkan med andra, i stånd att komma fram till egna omdömen och problemlösningar
- Grundlägga en vilja att söka och använda kunskap för att förbättra såväl egna som andras livsvillkor

Programmen fördelar också ansvaret:

- Staten formulerar de övergripande målen, står för en del av kostnaderna, svarar för att det finns personal med högskoleutbildning och ger medel till forskning och utveckling

- Kommunerna svarar för utbyggnad och organisation och för att det finns riktlinjer och resurser — personal och pengar — till att förverkliga målen
- Förskolans och fritidshemmets personal skall utifrån kunskaper, verksamhetens mål och inriktning, den egna barngruppen och föräldrarnas synpunkter samt tillgängliga resurser planera, utforma och utvärdera förskolans och fritidshemmets pedagogiska verksamhet

Det ligger i personalens yrkesskicklighet att utifrån generella teorier och kunskaper om barns utveckling, inlärning och livsvillkor kunna tolka, förstå och utgå från de barn man har i gruppen för att utforma en verksamhet där varje barn får stöd i sin utveckling.

Vi ställer självklart upp på målen i de pedagogiska programmen. Vi har också den kunskap och kompetens som behövs för att kunna genomföra dem. Men för att alla dessa mål skall uppfyllas krävs vissa förutsättningar:

- Bättre lön och utvecklingsmöjligheter så att yrket blir attraktivt
- På sikt — endast en personalkategori, förskollärare i förskolan och fritidspedagoger i fritidshemmet
- Till dess — vidareutbildning för barnskötare till förskollärare och fritidspedagoger
- Behovsriktad och regelbunden fortbildning så att vi ges utvecklingsmöjligheter och får inspiration

- Personaltäthet som medger tid för planering, samordning och utvärdering
- Fungerande gruppstorlekar
- Vikariepool av förskollärare och fritidspedagoger anställda på heltid
- Politiskt beslutade kommunala riktlinjer för verksamheten kopplade till budget
- Kraftigt utökat antal utbildningsplatser på lärarutbildningarna
- Introduktionsutbildning för nyanställda

Varför skall vi ha högre lön

Lönen har stor betydelse av flera skäl. För det första påverkar den levnadsstandarden. Eftersom lönen storlek också styr pensionen påverkar den också levnadsstandarden efter den yrkesverksamma tiden.

Lönen har förutom detta även betydelse för hur yrket värderas, både från omgivningen och från oss själva.

Förskolläro- och fritidspedagogyrkena är för lågt betalda. Det finns flera skäl till detta:

- Lönen för utbildad personal inom den offentliga sektorn släpar efter den som gäller på privata marknaden
- Förskollärare och fritidspedagoger, liksom lärare som undervisar yngre barn och i praktiska ämnen, har lägre lön än andra lärare
- Kvinnodominerade yrken är av tradition lågt betalda

Löneutvecklingen för förskollärare och fritidspedagoger under 1980-talet har dock varit bättre än för de flesta andra lärargrupper och de flesta andra anställda inom den offentliga sektorn. Detta beror främst på att SFL förhållandevis väl har lyckats hävda vår lönepolitik om utjämning inom lärarkollektivet mellan förskollärare och fritidspedagoger och adjunkter. Kravet på följsamhet mellan offentliganställda och motsvarande grupper på den privata arbetsmarknaden är ett av SFLs viktigaste krav. Trots att vi använt vårt starkaste vapen vid flera tillfällen under 80-talet just för detta krav är löneskillnaderna mellan lärare och offentliganställda och motsvarande grupper inom den privata sektorn fortfarande för stora.

Att kvinnoyrken avlönas och därmed värderas lägre beror på att kvinnans lön genom tiderna inte har ansetts behövas för försörjningen utan för att komplettera mannens inkomst.

Kvinnans roll har genom tiderna varit att hålla samman

familjen, förvärvsarbetet har kommit i andra hand. Kvinnorna har bidragit till familjens försörjning genom "att ta till vara". Kvinnorna har känt sitt värde genom sin ställning i familjen, inte som försörjare.

Trots den jämställdhetsdebatt som förekommer finns detta mönster fortfarande. Män inom kvinnodominerade yrken avancerar i högre utsträckning än kvinnor till ledningstjänster (hur många män är föreståndare i din kommun/distrikt?). Män är inom kvinnodominerade yrken också fackligt aktiva i större utsträckning än kvinnor.

Det är nu dags att också arbetsgivaren inser löns betydelse för yrket - argumenten är många och tunga.

- Vi skall ha lön i förhållande till de krav som ställs på oss i yrket
- Vi skall ha lön i relation till andra yrkesgrupper med motsvarande utbildningstid och ansvar
- Vi skall ha lön som vi kan försörja oss på och som ger oss en bra pension. Dålig lön ger negativa effekter livet ut
- Vi skall ha lön som är konkurrenskraftig, så att vi kan stanna kvar i yrket
- Högre lön ger högre status. Vi får större respekt för det vi gör och lättare gehör för behov och krav
- Högre lön och högre status gör utbildningsplatserna attraktiva och ökar kraven på dem som söker
- Högre lön är en förutsättning för att vi skall få en jämnare könsfördelning. Något som är önskvärt av flera skäl.

Att arbeta med barn ska ge god försörjningsförmåga, ökad självkänsla, yrkesstolthet och trygghet för alderdomen. Det kan arbetsresultatet inte rimligen bli sämre av.

Ett framtidsyrke

I juni 1989 gav Arbetsmarknadsdepartementet ut en rapport som bl a konstaterade:

”I stort sett alla kvinnor finns ute på arbetsmarknaden. Ännu finns inget som pekar på att efterfrågan på det största kvinnliga området, vård och omsorg, kommer att mattas under 1990-talet. Tendenser till hårdnande konkurrens om den kvinnliga arbetskraften har gjort sig märkbara redan på 1980-talets arbetsmarknad, bl a i form av svårigheter att rekrytera personal till barnomsorgen.

Kanske kommer vi att på 1990-talet få se en skärpt konkurrens om den kvinnliga arbetskraften och därmed en uppvärdering av det som har varit traditionellt kvinnliga arbetsuppgifter. En sådan konkurrens kommer ytterligare att förstärkas om kvinnor i allt större utsträckning ser manliga yrkesområden som alternativ och söker sig dit för att få bättre lön och befordringsmöjligheter. Kvinnliga egenskaper som tidigare betraktats som ”självlära” eller ”naturliga” kommer att bli knappa resurser som arbetsgivare och kunder måste betala för. Utifrån denna bild kommer sannolikt lönekrav och karriärmöjligheter att stå i centrum för 1990-talets jämställdhetsdebatt.”

Yrken inom utbildning, vård och omsorg ställer krav på mänskliga insatser. Här kan man inte rationalisera genom att ersätta människan med maskiner och robotar. Det innebär att man inom dessa områden även fortsättningsvis kommer att behöva kvalificerad mänsklig arbetskraft. De rationaliseringsvinster som görs inom andra delar av arbetslivet kan komma den ”mänskliga sektorn” till del.

Våra kunskaper garanterar kvaliteten

Den yrkeskompetens som förskollärare och fritidspedagoger besitter ger resultat i verksamheten. Att på ett medvetet och professionellt sätt arbeta med barn kräver en dubbel professionalitet — en kombination av praktisk metodik och teoretisk kunskap. Kunskaper om barns utveckling och om gruppprocesser är viktiga hörnstenar i pedagogiken. Arbetet med såväl det enskilda barnets behov som med hela barngruppen ställer stora krav på analyser av barngruppens förutsättningar. Dessa kunskaper har förskollärare och fritidspedagoger.

På olika sätt måste vi tydligare beskriva både för oss själva och andra vad denna pedagogiska kunskap innebär för barnen. En liten glimt av kompetensen finns i följande satser ur det pedagogiska programmet för förskola och fritidshem om vad barn behöver. De tjänar som utgångspunkt när vi skall förklara vad vi genom lek och arbete kan grundlägga hos barnen.

- Barn behöver hjälp att få överblick och foga ihop en bild av tillvaron
- De behöver känna förankring i ett kulturarv som de är delaktiga i
- De behöver utveckla sin skaparkraft och förmåga att klara sin egen vardagstillvaro
- De behöver möjlighet att i lugn och ro bearbeta och smälta alla intryck och få svar på sina frågor
- De behöver lära sig vad samarbete, kamratskap och delaktighet i en grupp innebär

- De behöver stöd för utvecklingen av sin förmåga att iaktta, fundera, diskutera, tänka kritiskt och bilda egen ståndpunkt
- De behöver få tillgång till ett levande och nyanserat språk för att kunna utveckla sina tillgångar. Språket är djupt förankrat i vår kultur och det är i samspel med andra människor som drivkraften till utveckling finns
- De behöver hjälp att förstå innebörden i vårt samhälles grundvärderingar och att alla har ett ansvar för att forma och förändra samhället till det bästa

För oss som arbetar med barn är detta välkänt och självklart, men kanske inte för andra som står utanför verksamheten. Det är därför avgörande att politiker, föräldrar och andra, som har intresse av en väl fungerande förskola och fritidshem får kunskap och förståelse för verksamheten.

Ingen annanstans än i förskolan och fritidshemmet erbjuds barnen så rika möjligheter till skapande och utveckling tillsammans med andra barn under ledning av medvetna vuxna.

För oss som arbetar med barn är detta välkänt och självklart, men kanske inte för andra som står utanför verksamheten. Det är därför avgörande att politiker, föräldrar och andra, som har intresse av en väl fungerande förskola och fritidshem får kunskap och förståelse för verksamheten.

Att ta hand om och leda små barn har av tradition betraktats som mindre kvalificerat och mindre värt än att undervisa äldre barn och vuxna. Men det är en förlegad syn. Förskolebarn utvecklas fort och det är viktigt att de får stöd och hjälp för sin utveckling.

Den bästa garantin för god kvalitet i förskola och fritidshem är en välutbildad personal. Gymnasieskolan skall ge en bred studie- och yrkesförberedande utbildning. Högskoleutbildning är en nödvändig förutsättning för läraryrkena. SFL verkar för att förskolläraryrket och fritidspedagogutbildningarna skall förlängas och jämsställas med övriga lärarutbildningar.

Vi påverkar barns och ungdomars utveckling och därigenom också deras möjligheter att utforma sitt liv och påverka samhället. En förskollärare möter barnen under deras mest mottagliga år, och kan genom sin yrkeskunskap och kompetens ge dem förutsättningar att utveckla sina inneboende möjligheter. Under de första skolåren får barnen många intryck från skolan och samhället i övrigt.

Fritiden har vid sidan av skolan stor betydelse för skolbarnens utveckling. Deras utveckling är i hög grad beroende av de förutsättningar som finns i närmiljön. Att konkretisera kunskaper och bearbeta upplevelser ger barnen handlingsberedskap och förmåga att finna sig tillrätta i sin vardag.

Fritidspedagogen har en betydelsefull uppgift i att hjälpa barnen att sortera intrycken och foga samman sina upplevelser till en helhet. Samtidigt stöder fritidspedagogen barnen i att analysera attityder och värderingar i samhället, så de kan komma fram till vad som är viktigt för dem själva.

Arbetsgivaren har ansvaret

Personalen är den främsta resursen och tillgången. Det är i första hand personalens kompetens och förutsättningar som avgör verksamhetens kvalitet och utvecklingsmöjligheter.

Vi har ansvar för att föra en kvalitetsdiskussion som leder till att kommunerna satsar på arbetsmiljön och tillför resurserna. Ansvaret för arbetsmiljön ligger ytterst på kommunen. — Därför måste vi få politikerna att förstå hur viktigt det är att satsa på personalen.

Arbete med barn ställer stora krav på fungerande arbetslag och kontinuitet i de personliga kontakterna.

Trygga barn och föräldrar förutsätter att personalen är trygg och tydlig i sin yrkesroll — att det finns tillräckligt många med god utbildning, att personalomsättningen är låg.

Vi har rätt att ställa krav på en god arbetsmiljö såväl fysiskt som psykiskt. En god arbetsmiljö för oss är också en bra vistelsemiljö för barnen. Om barnen får det de behöver känner vi arbetstillfredsställelse och arbetsglädje. Vi kräver ett stimulerande och utvecklande arbete som gör att vi kan arbeta många år — hela livet i yrket.

Ledningen är viktig

Många krav måste uppfyllas för att man skall uppnå en god personalpolitik. Den samlade arbetsledningen som utövas alltifrån högsta förvaltningsnivå till föreståndarnivå har en stor betydelse för såväl verksamhetens utveckling som de personalpolitiska insatserna. Goda kunskaper om den konkreta verksamheten och yrkeskunskaper är därför viktiga för en kvalificerad ledning av förskola och fritidshem. I genomsnitt 30% — ja upp till 70% av kommunernas utgifter för sociala sektorn går till förskola och fritidshem. Vi tycker att de siffrorna skall avspegla sig i tillsättningen av chefer inom socialtjänsten — alltså fler förskollärare och fritidspedagoger på ledningstjänster inom socialtjänsten.

Vi är samhällsekonomiskt lönsamma!

Det tar kanske emot att tala om lönsamhet när det gäller att ta hand om våra barn.

Men om vi inser att bra förskolor och fritidshem inte blir sämre av att de lönar sig för samhället känns det kanske lättare.

SFL redovisar i sin rapport "Det lönar sig med förskolor och fritidshem" (1988), hur en utbyggnad lösgör mer resurser än den binder:

- Varje förskollärare tar i stort sett hand om dubbelt så många barn som när en mamma eller pappa är hemma med sina egna barn. En plats i förskola betyder fler kvinnor i förvärvsarbetet än annars.
- Avbrott i förvärvsarbetet betyder att samhället förlorar värdet av föräldrarnas arbetsinsats och att stat och kommun förlorar skatteintäkter.
- Brist på plats leder också till sämre löneutveckling. En kvinna som stannar hemma med barn kan räkna med 2% minskad löneökning per år. Det betyder 20% på tio år, minskad livslön och sämre pension.

Därför blir förskola och fritidshem en lönsam affär för alla:

- Staten får in mer skatter än vad den betalar ut i bidrag
- Landstingen får enbart inkomster i form av skatt
- Kommunerna får statsbidrag, föräldraavgifter och egna skatteintäkter

Att en utbyggnad av förskola är lönsam för samhället har också Kommunförbundet visat. I SFLs rapport visas att det samhället tjänar på att en kvinna återgår till yrkesarbete efter två års uppehåll i stället för efter tio, inte bara räcker till att betala hennes egen daghemsplats. Det räcker till ytterligare två daghemsplatser i fem år och två fritidshemsplatser i tre år.

Ett vanligt argument mot utbyggnad av förskolan är att kommunens investeringskostnader är så höga och att man inte kan höja skatten. SFL har i sin rapport visat att om man tar med inte bara kostnaderna utan även intäkterna i beräkningen blir utbyggnad av förskola en lönsam investering även för kommunen. Dvs att med vanliga kalkyler över lån till byggnadskostnaderna och räntor på lånen så går affären ihop ekonomiskt. Några skattehöjningar för detta behövs inte. Investeringen betalar sig själv.

Utbyggnad och hög kvalitet går hand i hand. Först när alla barn har en plats i förskola och fritidshem finns verkliga förutsättningar till en bred opinion för hög kvalitet. Ju fler som står utan plats, desto fler söker andra lösningar och har därmed mindre intresse att försvara och satsa på den allmänna förskolan och fritidshemmet. Utbyggnaden är därför en förutsättning för hög kvalitet. En satsning på hög kvalitet är en samhällsnyttig investering — kvalitet kostar, men lönar sig!

Vad kan vi göra? Vad kan du göra?

Vi måste nå ut med vad vi gör, vår betydelse och våra krav. Och det har vi stora möjligheter att lyckas med. Varje förskollärare och fritidspedagog är en viktig opinionsbildare. Alla erfarenheter och undersökningar visar på att den muntliga informationen är effektivast, att det vanliga samtalet är det bästa medlet att sprida information. Det kan vi utnyttja. Prata med arbetskamrater, vänner, grannar, föräldrar och andra vi träffar. Förklara våra krav, bakgrunden och framtiden.

Varje lokalavdelning/kommundel/förskola/fritidshem vet bäst vad som passar de egna förutsättningarna och när och vilka olika informationsinsatser bör sättas in. Här är några förslag:

- Utställning (kan sättas upp på arbetsplatsen, biblioteket, kommunhuset o.s.v.)
- Möten (medlemsmöten, öppna möten, föräldramöten o.s.v.)
- Debatter
- Bildspel
- Video
- Läsbara verksamhetsplaner (föräldrar och politiker vet mycket mindre om vad vi gör än vi anar)
- Föreläsningar (om t ex pedagogiken — metodiken på fritidshemmet)
- Demonstrationer
- Uppvaktningar
- Information och utbildning om verksamheten riktad till politiker och beslutsgrupper

- Öppna brev
- Artiklar i lokalpressen
- Namninsamlingar
- Budkavlar
- Öppet hus

Det underlättar om man samordnar. Bilda arbetsgrupper lokalt om hur opinionsbildningen skall gå till just i Er lokalavdelning. Och så samordna. Förskolor och fritidshem emellan. Kommundelar emellan. Kommuner emellan.